

**General
Stanisław Maczek
(1892–1994)**
Zapovjednik poljske
1. oklopne divizije

**General
Stanisław Maczek
(1892–1994)
Zapovjednik poljske
1. oklopne divizije**

Preveli:

Magdalena Najbar-Agičić i Damir Agičić

Grafički urednik i prijelom:

Karol Czechowicz

**Instytut Pamięci Narodowej
– Komisja Ścigania Zbrodni
przeciwko Narodowi Polskiemu**

Oddział w Rzeszowie

ul. Słowackiego 18

35-060 Rzeszów

Polska

email: oddzial.rzeszow@ipn.gov.pl

tel. +48 17 860 60 18

ISBN 978-83-8376-351-4

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Rzeszowie

Rzeszów 2025.

GENERAL STANISŁAW MACZEK

Pukownik Stanisław Maczek među vojnicima 10. konjičke brigade, 1938.
Muzeum Zamek w Łańcucie

Stanisław Maczek rođen je 31. ožujka 1892. u Szczerczu (danas Ści-rec) kod Lavova. Njegov je otac Witold Maczek – Maček (1854–1926) bio hrvatskog podrijetla jer je u Galiciju još polovicom 19. stoljeća u službu u austrijskom pravosuđu došao njegov otac, Stanisławov djed. Witold Maczek bio je službenik na lokalnom okružnom sudu. U Poljskoj je dosta rašireno uvjerenje kako je general Stanisław Maczek bio u rodu s hrvatskim političarom i vođom Hrvatske seljačke stranke Vladkom Mačekom, ali što se toga tiče, nema sigurnosti budući da je Vladko Maček po ocu bio slovenskog podrijetla.

Majka Stanisława Maczeka bila je Anna, rođena Czerny, podrijetlom iz poljske plemićke obitelji. Stanisław je imao brata blizanca Franciszeka te dvojicu mlađe braće – Jana i Karola. Stanisławov otac, koji je imao ženu Poljakinju te je živio i radio među Poljacima, polonizirao se. Kod kuće je vladalo domoljubno ozračje, a Stanisław se od malih nogu zanimao za poljsku povijest i književnost, uglavnom zahvaljujući svojoj majci. Često je proveo praznike u selu Wielkie Oczy, blizu Lubaczowa, kod svog ujaka Karola Czernog. Nakon završetka sudačke karijere otac mu se s obitelji preselio u Drohobycz, gdje je vodio odvjetnički ured. Godine 1910. Stanisław Maczek maturirao je u gimnaziji u Drohobyczu i započeo studij na Politehnici u Lavovu. Kasnije se prebacio na Sveučilište u Lavovu, gdje je započeo studij filozofije i polonistike. Cijela se obitelj također preselila u Lavov. Atmosfera u obitelji i studij nedvojbeno su oblikovali njegove interese, intelekt i odnos prema drugima te su utjecali na njegove široke humanističke interese. Međutim, zbog izbijanja rata 1914. Stanisław Maczek nije mogao nastaviti razvijati te svoje interese i završiti studij. Od 1912. bio je član Streljačkog saveza.

Po izbijanju Prvoga svjetskog rata Stanisław Maczek upućen je na jednogodišnju obuku za rezervne časnike Carsko-kraljevske vojske. U toj je vojsci služio do kraja rata. Od sredine 1915. dodijeljen je elitnoj 2. tirolskoj pukovniji „Kaiser-Jaeger“. Borio se na jugoistočnoj fronti (Pokucie). Krajem srpnja sa svojom je pukovnijom stigao do talijanske bojišnice na rijeci Soči. Uspio je završiti i tečaj u Časničkoj školi. Od jeseni 1916. do početka 1918. zapovijedao je četom u borbama u Dolomitima, gdje je ranjen u nogu. Oporavak je iskoristio za dovršetak studija u Lavovu. U srpnju 1918. vratio se na front u Južnom Tirolu. Potkraj listopada, kada se Monarhija praktički raspadala, poručnik Maczek napustio je vojsku i preko Beča otišao u Krakov, kamo je dospio 13. studenog. U to vrijeme vodile su se poljsko-ukrajinske borbe za Lavov, grad u kojem je boravila njegova obitelj. Iako nije imao službeni raspored, sam je krenuo prema Lavovu. No, završio je u Krosnu, gdje je 15. studenoga primljen u obnovljenu Poljsku vojsku. Vodio je dobrovoljačku četvu iz Krosna sa zadatkom da ode u pomoć Lavovu. Ta se četa pod njegovim zapovjedništvom borila u blizini mjesta Ustrzyki Dolne i Chyrów protiv trupa ukrajinske Galicijske armije. Na kolodvoru u gradiću Ustrzyki Dolne vojnici Maczekove čete zauzeli su ukrajinski vojni vlak, zarobili četiri topa i u jurišu na bajunete zauzeli grad. Kasnije su zauzeli željezničko čvorište u Chyrowu te obližnji Felsztyn. Jurišna satnija pod Maczekovim zapovjedništvom stekla je reputaciju elitne jedinice 4. pješačke divizije. Sam Stanisław Maczek stekao je popularnost kao nekonvencionalan i inventivan zapovjednik, koji je učinkovito manevrirao na ovom planinskom terenu.

Dana 29. studenoga 1919. Maczek je delegiran u Operativni odjel stožera Volinske fronte. Iako je upućivanje bilo znak priznanja, Maczek se bolje osjećao u ulozi linijskog zapovjednika nego stožernog časnika. Dana 6. kolovoza 1920. preuzeo je zapovjedništvo nad novoustrojenim jurišnim bataljunom u sastavu 6. armije. Dobio je i čin kapetana. Brzo je formiran bataljun od 400 ljudi, koji je krenuo iz Jaroslawa prema gradu Żóvkva (polj. Żółkiew). Rat je završio zapovijedajući bataljunom u sastavu 1. konjičke divizije. Dana 23. listopada 1920. odlikovan je srebrnim križem reda Virtuti Militari (V. razred), a 25. svibnja 1921. medaljom Krzyż Walecznych (Križ za hrabrost).

Stanisław Maczek je iza sebe imao razdoblje izuzetno intenzivne vojne službe, što mu je *de facto* prekinulo mogućnost da nastavi razvijati svoje interese iz vremena studija. Nesumnjivo je mogao osjetiti zadovoljstvo i osjećaj dobro ispunjene dužnosti prema svojoj zemlji. Nedvojbeno je bio na životnom raskrižju – nastaviti vojnu karijeru ili se demobilizirati i ostvariti druge težnje u civilnom životu. Imao je ogroman potencijal i iskustvo. U ratu je izgubio svu svoju braću, a ipak je nešto moralo utjecati na njegovu odluku jer se naposljetku odlučio za časničku službu u poljskoj vojsci. S obzirom na obitelj, tražio je da ga rasporede u garnizon u Lavovu. Ondje je služio nekoliko godina na raznim dužnostima. Dana 26. siječnja 1922, u tridesetoj godini života, promaknut je u čin bojnika.

Godine 1923. bojnik Maczek primljen je na studij na Vojnu akademiju u Varšavi. Nakon njezina završetka 1924. postaje časnik Glavnog stožera, kasnije diplomirani časnik, te je ponovno poslan na službu u Lavov. Tamo je preuzeo dužnost načelnika Ekspoziture br. 5 Drugog odjela Glavnog stožera Poljske vojske. Zadaća te podružnice bila je obavljanje obavještajne djelatnosti. Bio je unaprijeđen u čin potpukovnika. Obavještajni i protuobavještajni rad omogućili su mu stjecanje novih iskustava, ali to nije bilo u njegovoj prirodi linijskog časnika koji voli mobilnost vojske i nova, nekonvencionalna rješenja.

U jesen 1927. godine premješten je u Grodno i tamo je preuzeo dužnost zamjenika zapovjednika 76. pješačke pukovnije u sastavu 29. pješačke divizije, kojom je zapovijedao brigadni general Franciszek Kleeberg. Ubrzo se mijenja i Maczekov bračni status – 25. lipnja 1928. oženio se Zofijom, rođenom Kuryś. Dvije godine kasnije rodila mu se kći Renata. Obitelj je za Stanisława Maczeka postala važan dio njegova života te je pokazivao mnogo brige za suprugu i kći. Unatoč kasnijim okolnostima, nikada nije po strani ostavio tu brigu. Slobodno se može reći da mu je obitelj postala svojevrsno utočište i zaklon, pružajući mu osjećaj sigurnosti, toliko potreban vojniku. Dana 1. srpnja 1930. preuzeo je zapovjedništvo nad 81. grodnjanskom streljačkom pješačkom pukovnijom, a 1. siječnja 1931. promaknut je u čin pukovnika. Brojna su vrlo pozitivna mišljenja Maczekovih nadređenih iz razdoblja njegove službe. Evo ulomka iz jednog od njih – to je mišljenje koje je general Kleeberg izrazio 3. rujna 1931. godine:

„Izvanredan zapovjednik pukovnije, ima prirodni dar za zapovijedanje i smisao za tehničko. Izvrstan tip linijskog zapovjednika s velikom budućnošću, a ujedno i uzoran diplomirani časnik s velikim taktičkim i operativnim znanjem. Zdrav, snažan i neumoran. Uvijek raspoložen. Ima tih i miran dom. Izvrstan edukator i trener. Ljudi su mu privrženi. On dobro poznaje pravila i propise. Odlikuje ga širina i ideje te kristalno jasan altruistički karakter. Materijal za višeg zapovjednika.”

Dodat ću i jedan fragment mišljenja zapovjednika divizijskog pješastva pukovnika Józefa Čwiertniaka:

„Ovog časnika na jasno uočljiv način – odmah pri prvom kontaktu s njim – odlikuje izvanredna inteligencija i duhovna kultura, u kombinaciji s velikim smislom za estetiku. Ove osobine, temeljene na velikoj umjerenosti i vanjskom skladu ličnosti i karaktera, daju tip potpunog gospodina, a kao zapovjednika – časnika s dominantnim autoritetom.“

Nakon pet godina službe u 81. pješačkoj pukovniji Stanisław Maczek preuzeo je dužnost divizijskog zapovjednika pješastva 7. pješačke divizije. Godine 1937. obitelj Maczek dobila je sina Andrzeja, što je nedvojbeno donijelo veliku radost supružnicima, a posebno ocu. Stanisław Maczek bio je zaljubljenik u skijanje, na odmor je sa sobom vodio suprugu i djecu. Godine 1937. donesena je odluka o formiranju prve mobilne jedinice u poljskoj vojsci – oklopno-motorizirane brigade. Za organizaciju je određena 10. konjička brigada iz Rzeszowa. Reorganizirane pukovnije trebale su biti 24. ulanska pukovnija iz Kraśnika i 10. konjička streljačka pukovnija iz Łańcuta. No, zbog malobrojnosti oklopnog naoružanja brigadu je teško uspoređivati s oklopno-motoriziranim postrojbama vojski susjednih zemalja. Ipak, to je nedvojbeno bila eksperimentalna i jedinstvena vojna jedinica za poljske uvjete. Prvi zapovjednik 10. oklopno-motorizirane konjičke brigade, pukovnik Antoni Trzaska-Durski, nije se mogao nositi sa zadatkom organiziranja te postrojbe, pa je 24. listopada 1938. za njezinu zapovjednika imenovan pukovnik Stanisław Maczek.

Deseta brigada određena je kao rezerva Armije „Krakow“. Tijekom prvih dana Drugoga svjetskog rata brigada je učinkovito odgađala napredovanje njemačkih trupa u graničnim borbama koliko god je to bilo moguće. U borbama protiv njemačkog XXII. oklopnog korpusa, brigada pukovnika Maczeka nanijela je neprijatelju teške gubitke u bitkama kod Jordanowa i Nowog Wiśnicza. Dana 7. rujna Maczek je dobio zapovijed da se prebaci u Rzeszów na raspolaganje Armiji „Malopoljska“. Nakon toga vojnici pukovnika Maczeka vodili su bitke nastojeći usporiti napredovanje njemačke vojske, braneći Rzeszów, Łańcut i Przeworsk. Posljednju bitku tijekom obrambenog rata brigada je vodila 17. rujna kod Zboiska u blizini Lavova. Tamo je do jedinica koje su se još borile stigla informacija o sovjetskom napadu na Poljsku. Dijelovi brigade odvojili su se od neprijatelja i ubrzanim maršem stigli do Haliča 18. rujna. Tamo je pukovnik Maczek dobio zapovijed da odmah prijeđe granicu. Deseta brigada pod njegovim zapovjedništvom, koja se učinkovito borila u raznim fazama tijekom rujanske kampanje, bila je ozbiljno desetkovana, ali je stekla naziv opasne „crne brigade“ i kao jedina postrojba Poljske vojske u cjelovitom je sastavu (oko 1500 vojnika) prešla granicu s Mađarskom nedaleko od Tatarowa. Pukovnik Maczek neočekivano je u Stanisławowu susreo svoju obitelj – suprugu i dvoje djece, koji su potom s brigadom otišli u Mađarsku.

U Mađarskoj su vojnici 10. brigade i njihov zapovjednik internirani. No, brzo su uspjeli izaći iz logora i postupno se probiti do Francuske, gdje se obnavljala poljska vojska. Maczek je stigao u Francusku 21. listopada 1939. i postao je zapovjednik kampa za formiranje Poljske vojske u Coëtquidanu. Dana 15. studenog promaknut je u čin brigadnog generala. U to vrijeme, nakon stečnog iskustva, Maczek je bio potpuno uvjeren da odlučujuću ulogu na fronti imaju brze i dobro naoružane oklopne jedinice. U veljači 1940. predao je dužnost zapovjednika kampa i imenovan je zapovjednikom Centra oklopnih i motoriziranih postrojbi. Predsjednik Vlade Republike Poljske general Władysław Sikorski imenovao je generala Maczeka budućim zapovjednikom oklopne divizije. U Francuskoj je Maczek vodio brzo reorganiziranu 10. oklopnu konjičku brigadu. Tromost Francuza nije dopuštala potpuno formi-

ranje te brigade zbog čega je samo njezin dio sudjelovao u već izgubljenom ratu u Francuskoj, a tom je postrojbom zapovijedao general Maczek. Ostatak brigade Britanci su uspjeli evakuirati na svoje otoke. General Maczek stigao je u Marseille. U međuvremenu su se njegova žena i djeca evakuirali u Maroko. Prošao je kroz Alžir i Maroko, gdje se ponovno susreo s obitelji, a zatim je preko Portugala stigao do Velike Britanije.

General Sikorski nije odustajao od stvaranja oklopne jedinice. Za to se zalagao i general Maczek, koji je smatrao da je stvaranje divizije s višestrukom borbenom tehnikom prilika za spektakularan nastup poljskih vojnika i rješavanje problema ograničenih kadrovskih rezervi. Dana 25. listopada 1940. general Maczek primio je Zlatni križ Reda Virtuti Militari (IV. razreda) za borbe u Poljskoj i Francuskoj. Nakon različitih perturbacija 25. veljače 1942. vrhovni zapovjednik ustrojio je 1. oklopnu diviziju. Počelo je mukotrpno razdoblje formiranja prve tako velike poljske oklopne jedinice.

General Maczek dobio je naredbu o mobilizaciji 19. ožujka 1944. Jedinice 1. oklopne divizije iskrcale su se na francusku obalu 1. kolovoza i stupile u borbeno djelovanje 8. kolovoza 1944. Divizija je vodila svoj pobjednički pohod kroz Zapadnu Europu, postigavši niz pobjeda i oslobađajući mnoge gradove u Francuskoj, Belgiji i Nizozemskoj, da bi završila 5. svibnja 1945. u njemačkoj luci Wilhelmshaven. Predsjednik Raczkiewicz je 6. veljače 1945. odlikovao generala Maczeka Viteškim križem Ratnog ordena Virtuti Militari (III. razreda). Nakon završetka borbenih djelovanja divizija je dobila zadatak da okupira dio njemačkog teritorija.

General Stanisław Maczek promaknut je u čin general-bojnika i preuzeo je dužnost zapovjednika 1. korpusa Poljske vojske u Velikoj Britaniji. Zatim se pridružio Poljskom korpusu za pripremu i razmještaj, koji su osnovale britanske vlasti kako bi pripremile poljske vojnike za naseljavanje u Velikoj Britaniji. General Maczek odlučio je ostati u Škotskoj sa svojom obitelji. Poljska se našla pod sovjetskom dominacijom, a mnogi časnici i vojnici poljskih oružanih snaga bili su izloženi represiji, pa čak i smrti. Ubrzo nakon toga vlasti komunističke Poljske su generalu Maczeku, kao i drugim visokim zapovjednicima, oduzele poljsko državljanstvo, a Britan-

ci mu nisu odobrili vojnu mirovinu. Dana 9. rujna 1948. Maczek je napustio vojsku. Morao je raditi na različitim poslovima, uključujući, primjerice, rad s bivšim podređenima u hotelskom restoranu. Nikada nije klonuo duhom i nije se žalio. Nastanio se u Edinburghu u ulici Arden 16. Bio je uključen u veteranske aktivnosti i bio je čest gost u Belgiji i Nizozemskoj, gdje su ga primali s velikom zahvalnošću. Zajedno sa suprugom Zofijom organizirao je prikupljanje materijalne pomoći svojim vojnicima. Objavljivao je u časopisima *Bellona*, *Przegląd Kawalerii i Broni Pancernej*, *Orzeł Biały i Panceriak*. Godine 1961. u Edinburghu je objavio svoje memoare pod naslovom *From the Underskirt to the Tank. War memoirs 1918-1945*. (Od zaprege do tenka. Ratna sjećanja 1918-1945). U 1960-ima je dobio stalnu naknadu od nizozemske vlade kao priznanje za ratne zasluge, a 1964. grad Breda jednu je ulicu nazvao po njemu. Dana 11. studenog 1990. predsjednik Republike Poljske u egzilu promaknuo ga je u čin general-pukovnika.

Prilikom jednog od svojih susreta s Ivanom Pavlom II. u Vatikanu, od pape je čuo i sljedeće: „General Maczek, dio naše povijesti“. Preminuo je u 102. godini života 11. prosinca 1994. godine. Pokopan je na groblju kod Brede među svojim vojnicima. Bio je poljski domoljub hrvatskog podrijetla, divan čovjek, brižan suprug i otac, velikodušan, mudar i dalekovidan zapovjednik, jedan od najistaknutijih poljskih generala u Drugom svjetskom ratu.

1. OKLOPNA DIVIZIJA

Počeci poljske 1. oklopne divizije sežu u međuratno razdoblje. Poljska se u to vrijeme našla u teškoj političkoj situaciji. Njemačka i SSSR, zemlje dvaju osvajačkih totalitarizama, intenzivno su razvijali svoje vojske, gomilajući oklopno naoružanje. Poljska, koja je imala mnogo manji gospodarski potencijal, također se trudila motorizirati dvije konjičke brigade – prva od njih bila je 10. konjička brigada kojom je 1938. zapovijedao pukovnik Stanisław Maczek. Jezgru brigade činile su dvije konjičke pukovnije, 10. konjička streljačka pukovnija i 24. ulanska pukovnija. U ljeto 1939. godine 10. konjička brigada, ojačana topništvom i četom lakih tenkova Vickers E, poslana je kao rezerva Armiji „Kraków“ pod zapovjedištvom brigadnog generala Antonija Szyllinga.

Njemačka je 1. rujna 1939. napala Poljsku. Zadatak 10. konjičke brigade bio je da spriječi ulazak njemačkih oklopnih jedinica u pozadinu poljskih trupa iz Slovačke. U krvavoj graničnoj bitki brigada je usporila napad dviju njemačkih oklopnih divizija. Nakon toga vodila je teške borbe s njemačkom 1. brdskom divizijom kod Lavova. No, kada je SSSR 17. rujna napao Poljsku, brigada je dobila zapovijed da prijeđe granicu s Mađarskom.

Mađari su internirali pripadnike poljskih trupa, ali su žmirili na „bjegove“. Stotine poljskih vojnika, uključujući one iz oklopnih i motoriziranih postrojbi, prešle su preko granice rutama koje su vodile, između ostalog preko Jugoslavije, do Francuske, gdje se već formirala nova poljska vojska. Krajem 1939. Stanisław Maczek, promaknut u čin brigadnog generala, započeo je obnovu 10. konjičke brigade, koja je trebala činiti jezgru planirane Poljske lake mehanizirane divizije (Division Légère Mécanique). No, ustrojavanje divizije kasnilo je, a tek nakon što su Nijemci 10. svibnja 1940. pokrenuli široku ofenzivu na Francusku i zemlje Beneluksa, formirana je improvizirana laka mehanička brigada (10 Brigade Motorisée Polonaise),

General Stanisław Maczek, 1944 r.
Instytut Pamięci Narodowej

koja je ušla u borbu u završnoj fazi ratovanja u Francuskoj. Kada je izgubila sposobnost vođenja borbenih operacija, general Maczek naredio je njezinim vojnicima da se probiju u neokupirani dio Francuske i pridruže poljskim trupama u Velikoj Britaniji. Sam general, predstavljajući se kao običan vojnik francuske Legije stranaca, stigao je preko Afrike u Portugal, a odatle je u rujnu 1940. prešao u Veliku Britaniju.

Položaj poljske vojske u Velikoj Britaniji bio je težak jer je tamo stiglo tek nešto više od 16.000 vojnika i časnika kopnenih snaga. S tako skromnim snagama na raspolaganju, Poljaci su odlučili da bi najučinkovitiji način njihova korištenja bilo stvaranje oklopne divizije. No Britanci, kao ni ranije Francuzi, isprva nisu pokazivali oduševljenje tom idejom. Prema naredbi vrhovnog zapovjednika generala Władysława Sikorskog od 28. rujna 1940. stvoren je I. poljski korpus, a poljski su vojnici raspoređeni u kampove za obuku u Škotskoj te im je povjerena protudesantna obrana dijela škotske obale. Oklopnu komponentu Poljske vojske u Velikoj Britaniji činila je 1. tenkowska pukovnija ustrojena 1. listopada 1940. Godinu dana kasnije, 19. rujna 1941, preformirana je u 16. oklopnu brigadu.

Nakon dolaska u Veliku Britaniju general Maczek je odmah i s velikom energijom započeo promicati koncept izgradnje jake poljske oklopne formacije. U tu je svrhu obnovio 10. oklopnu konjičku brigadu i organizirao obuku za vozače, mehaničare i tenkiste.

U kolovozu 1941. general Sikorski kontaktirao je generala Alana Brooka, zapovjednika Domovinskih snaga (Home Forces), iznoseći svoje namjere da stvori oklopnu diviziju temeljenu na

10. oklopnoj konjičkoj brigadi, koja je trebala činiti jezgru poljskog oklopno-motoriziranog korpusa. Dana 28. listopada 1941. general Sikorski napisao je pismo o tom pitanju načelniku Imperijalnog glavnog stožera, generalu Johnu Dillu, a obratio se i premijeru Winstonu Churchillu tražeći od njega da podrži tu inicijativu. Britanci su odlučili da je, unatoč brojnim preprekama, poput nedostatka osoblja i problema s isporukom tenkova, stvaranje poljske oklopne divizije moguće. S obzirom na navedeno, vrhovni zapovjednik izdao je 25. veljače 1942. zapovijed o osnivanju 1. oklopne divizije pod zapovjedništvom generala Maczeka.

Divizija je isprva bila opremljena tenkovima „Valentine“ i „Churchill“, no oni su brzo zamijenjeni tenkovima „Coventaner“ i „Crusader“. Kadrovsku situaciju spasila su pojačanja, uglavnom Poljaci spašeni iz radnih logora i izbjeglištva u SSSR-u. Novačenje za diviziju provedeno je i u Sjevernoj i Južnoj Americi.

Prva oklopna divizija reorganizirana je 1943. Na kraju je uključivala: 10. konjičku streljačku pukovnicu kao izvidničku pukovnicu divizije; 10. oklopnu konjičku brigadu, sastavljenu od 1. oklopne pukovnije, 2. oklopne pukovnije, 24. ulanske pukovnije i 10. pukovnije draguna, i 3. streljačku brigadu sastavljenu od 1. podhalanskog streljačkog bataljuna, 8. streljačkog bataljuna i 9. streljačkog bataljuna. Uz to, tu su bile i topničke pukovnije te druge službe.

Ubrzo je u diviziju počela pristizati nova oprema – tenkovi „Sherman“, „Cromwell“ i „Stuart“. Svaki tenkovski vod također je dobio jedan tenk „Sherman Firefly“. Britanske tenkove „Cromwell“ uglavnom je koristila 10. konjička streljačka pukovnica. Osim tenkova, divizija je imala i niz drugih oklopnih vozila, poput oklopnih izvidničkih vozila, samohodnih topova i protutenkovskih topova. Pješačke postrojbe bile su opremljene transporterima tipa „Carrier“ i američkim transporterima s polugusjenicama.

U svibnju 1944. divizija je brojala 885 časnika i 15.210 vojnika, s 381 tenkom i preko 4000 motornih vozila. Krajem srpnja divizija je krenula u luke Portsmouth i Southampton. Iz tih luka prevezena je u Francusku – transport je izvršen između 29. srpnja i 4. kolovoza 1944. Jedinice 1. oklopne divizije iskrcane su u umjetnoj luci „Mulberry B“ u području Arromanchesa, u sektoru „Gold“ u Normandiji.

Dana 6. kolovoza 1944. 1. oklopna divizija uključena je u II. korpus generala Guya Simondsa, koji je bio dio 1. kanadske armije generala Harryja Crerara. Divizija je 8. kolovoza 1944. započela napad u pravcu Falaisea u sklopu operacije „Totalize“. Napad je predvodila 10. oklopna konjička brigada, a za njom je išla 3. streljačka brigada. Lijevo krilo napada pokrivala je 10. konjička streljačka pukovnica. Meta poljskog napada bila su brda sjeverno od Falaisea, koja su branile njemačka 89. pješačka divizija i 12. SS oklopna divizija „Hitlerjugend“. Manje od petnaest minuta nakon početka napada poljski tenkovi našli su se pod ubojitom vatrom njemačkih tenkova i protutenkovskih topova. Tada je 2. tenkovska pukovnica izgubila 28 od svojih 36 tenkova. Unatoč ozbiljnim gubicima, britanske i kanadsko-poljske trupe su donekle napredovale, ali nisu mogle odlučno slomiti njemački otpor. Borbe su ponovno izbile sutradan. Nijemci su metodično potiskivani, ali su držali liniju bojišnice. Među njemačkim ratnim zarobljenicima bilo je mnogo Poljaka prisilno uključenih u redove Wehrmachta. Oni od njih koji su izrazili želju da nastave borbu u redovima poljske vojske bili su poslani na obuku i činili su važan izvor pojačanja za poljsku diviziju. Dana 12. kolovoza 1944, nakon četiri dana krvavih borbi, iscrpljena divizija prebačena je u pričuvu.

Sljedeća operacija u kojoj je sudjelovala 1. oklopna divizija bila je operacija „Tractable“. General Maczek vidio je priliku za pokretanje napada na istočnom krilu, s ciljem zauzimanja naselja Jort i prelaska preko rijeke Dives. Napad 1. oklopne divizije u tom pravcu započeo je 15. kolovoza – na Dan poljskih oružanih snaga. Napad je izvela „oklopno-izvidnička skupina“ sastavljena od vojnika 10. konjičke streljačke pukovnije, ojačana eskadrilom 10. pukovnije draguna i vodom samohodnih razarača tenkova. Za njom su krenule snage cijele divizije. Napad se pokazao prijelomnim uspjehom. Poljaci su zauzeli mostobran na rijeci Dives, zatim su napredovali između 6 i 9 kilometara uz slab otpor. Njemačke su se linije u ovom sektoru počele raspadati. Poljaci su 17. kolovoza stigli do regije Les Champeaux, sjeverno od gorja Mont Ormel, presjekavši cestu Vimoutiers-Trun-Argentan. Tenkovi „Cromwell“ iz 10. konjičke streljačke pukovnije, koji su išli naprijed, izazvali su kaos među iznenađenim njemačkim kolonama u povlačenju.

Želeći iskoristiti poljski proboj, oko 15 sati 17. kolovoza 1944. general Montgomery izdao je zapovijed zapovjedniku II. korpusa: „Apsolutno je ključno da dvije oklopne divizije II. korpusa, 4. kanadska oklopna divizija i 1. poljska oklopna divizija, zatvore jaz između 1. kanadske armije i 3. američke armije. Prva poljska oklopna divizija mora napasti u smjeru Thrun-Chambois pod svaku cijenu i što je brže moguće.“ Provodeći tu zapovijed, general Maczek naredio je zapovjedniku 10. pukovnije draguna, potpukovniku Władysławu Zgorzelskom, da krene prema Chamboisu, a 1. oklopnu pukovnicu zajedno s podhalanskim bataljunom bojnika Aleksandra Stefanowicza poslao je na gorje Mont Ormel, koje je general Maczek nazvao Toljaga zbog kontura linija na karti. Ta su brda bila važna jer je između njih prolazila cesta Chambois-Vimoutiers, koja je bila jedan od glavnih putova za povlačenje njemačke grupe armija B iz džepa kod Falaisea. Međutim, poljske su trupe, koje su napredovale potpuno izolirane od savezničkih jedinica, ulazeći sve dublje u proboj njemačkih linija, i same riskirale da budu okružene i uništene.

Dana 18. kolovoza 10. konjička streljačka pukovnija približila se Chamboisu, a navečer 19. kolovoza postrojba potpukovnika Zgorzelskog, sastavljena od 24. ulanske pukovnije, 10. pukovnije draguna i protutenkovske jedinice, potpomognuta vatrom 10. konjičke pukovnije, zauzela je razrušeni grad. Poljski vojnici uspostavili su kontakt s američkim vojnicima iz 90. pješačke divizije, simbolično zatvorivši džep kod Falaisea. Poljaci su u regiji Chambois zarobili značajan broj zarobljenika koji su kasnije predani Amerikancima. Među njima su između ostalih bili: novoimenovani zapovjednik okruženog LXXXIV korpusa – general Otto Elfeldt.

U međuvremenu je poljska grupa kojom je zapovijedao bojnik Stefanowicz preuzela gorje Mont Ormel. Poljski tenkovi ušli su tamo u borbe gotovo odmah, masakrirajući njemačke kolone na cesti od Chamboisa do Vimoutiersa, posebno kada se u borbu uključila i kanadska teška artiljerija navođena s brda. Navečer i u noći 19. kolovoza na Mont Ormel je stigla i grupa potpukovnika Stanisława Koszutskog, koja se sastojala od 2. oklopne pukovnije te 8. i 9. streljačkog bataljuna. Ukupno je na Mont Ormelu bilo gotovo 80 poljskih tenkova i oko 1500 vojnika, potpomognutih vučenim protutenkovskim topovima i s nekoliko protuavionskih topničkih vozila.

Prisega novaka u 1. oklopnoj diviziji. Škotska, 1942.

Instytut Pamięci Narodowej

S obzirom na to da je cesta od Chamboisa do Vimoutersa za Nijemce sada bila praktično odsječena, zauzimanje vrhova Mont Ormela postalo je njihov ključni cilj. Poljski vojnici na Mont Ormelu shvatili su da su opkoljeni i organizirali su perimetarsku zaštitu. Poljaci su protiv sebe još uvijek imali moćne snage – ostatke dviju armija, uključujući i jednu oklopnu – desetakovane i ozbiljno iscrpljene, ali još uvijek opasne. U džepu kod Falaisea ostali su zarobljeni i ostaci najboljih njemačkih oklopnih divizija iz sastava Wehrmachta i SS-a, padobranske i tenkovsko-grenadirске divizije, te na kraju mnoge pješačke divizije. Kako bi omogućio njemačkim trupama da pobjegnu iz faleškog džepa, feldmaršal Model naredio je istovremeni napad na visove Mont Ormela s dvije strane. Drugi SS Panzer korpus dobio je zadatak da se probije do faleškog džepa sa zapada kako bi otvorio put snagama koje napadaju unutar područja. Napad II. SS oklopnog korpusa započeo je 20. kolovoza nakon 10 sati. Dvije oklopne divizije – 9. SS „Hohenstaufen“ i 2. SS „Das Reich“ – krenule su u napad, bacivši u borbu svojih posljednjih 40 tenkova. Deveta

SS divizija krenula je prema Thurnu kako bi odbila Kanađane, 2. SS divizija napala je Poljake kod Mont Ormela. Prvi juriš na brdo izvela je njemačka SS grenadirska pukovnija „Der Führer“ iz sastava 2. SS Panzer divizije. Taj napad pao je na položaje 8. streljačkog bataljuna. U žestokoj borbi Poljaci nisu dopustili esesovcima da ih potisnu s položaja koji su ponekad prelazili iz ruku u ruke i po nekoliko puta. Nakon nekoliko pokušaja njemački napad je propao. Od tog trenutka nadalje, tri dana i noći, uzastopni valovi očajnih Nijemaca napadali su poljske položaje, uz podršku tenkova i topničke i minobacačke vatre. Vodile su se borbe iz neposredne blizine. Deseci Nijemaca predali su se, ali su i zbijeni zarobljenici na uskom terenu, često ranjeni, bili izloženi njemačkoj vatri. Poljske položaje su 21. kolovoza ponovno napali tenkovski grenadiri i tenkovi. Napad je odbijen, ali su ga slijedili drugi. U narednim satima situacija je postala kritična. Vojnicima je počelo ponestajati streljiva, goriva, hrane pa čak i vode. Gubici dosegli su 30 posto. Ozlijeđeni se nisu mogli evakuirati. Američko ratno zrakoplovstvo, unatoč nepovoljnom vremenu, pokušalo je opskrbiti Poljake zračnim putem. Tek su u kasnim poslijepodnevima 21. kolovoza Nijemci, pod pritiskom kanadskih trupa, obustavili napad na Mont Ormel. Tog su dana Kanađani iz 4. oklopne divizije stigli do iscrpljenih poljskih trupa. Poljaci su na brdima Mont Ormela izgubili 11 tenkova. Uz njih je izgorjelo i sedam olupina njemačkih tenkova koji su se uspjeli probiti do poljskih položaja. U cijeloj bitki kod Falaisea 1. oklopna divizija imala je 325 poginulih ljudi, uključujući 21 časnika, i 1002 ranjena, uključujući 35 časnika, kao i 114 nestalih – ukupno 1441 vojnika, što je oko 10 posto od ukupnog sastava. S druge strane, general Maczek procijenio je njemačke gubitke u bitki kod Falaisea na 5113 zarobljenika, uključujući 137 časnika (među njima i jedan general, 4 pukovnika i 2 potpukovnika). Kad je u pitanju oprema, to je bilo 55 tenkova, 44 topa, 38 oklopnih vozila i 207 motornih vozila. Bitka kod Falaise je stoga, bez imalo sumnje, bio strahovit poraz za Nijemce i posljednji čavao u lijes njemačke vojske u Francuskoj. Časna uloga koju je odigrala 1. oklopna divizija bila je veliki doprinos savezničkoj pobjedi na Zapadu.

Već iscrpljena 1. oklopna divizija dobila je 23. kolovoza 1944. nekoliko dana odmora, a zatim je krenula u potjeru za Nijemcima u bijegu. Dana 31. kolovoza poljske su trupe stigle do Seine, a 3. rujna ušle su u Abbeville, gdje ih je oduševljeno dočekalo mnoštvo stanovnika grada. Dana 6. rujna vodeće jedinice divizije ušle su u Belgiju i oslobodile Ypres. Vojnici 3. streljačke brigade ušli su 11. rujna u Gent. Sljedećih tjedana Poljaci su, uz kanadske i britanske vojnike, sudjelovali u bitki kod ušća Schelde, čiji je ishod odredio otvaranje luke Antwerpen, ključne za opskrbu savezničkih trupa. Trupe generala Maczeka prešle su 16. rujna belgijsko-nizozemsku granicu. Poljaci su 19. rujna u žestokim borbama zauzeli grad Axel, a dan kasnije luku Terneuzen, smještenu na ušću Schelde.

Divizija je zatim poslana na sjeverni sektor bojišnice, gdje se borila za Merksplas 30. rujna i za Zondereigen 1. listopada. Sljedećih dana osvojen je Alphen. Nepunih mjesec dana kasnije, 29. listopada, vojnici 3. streljačke brigade zauzeli su Bredu. U gradu je nastalo neopisivo veselje. Dana 31. listopada 8. streljački bataljun počeo je prelaziti kanal Mark, napredujući prema gradu Moerdijku, koji je zauzet 8. studenog 1944. godine.

Kada je 1. oklopna divizija zauzela Moerdijk, okončano je razdoblje manevarskih operacija. Sljedećih gotovo pola godine ta je postrojba praktički stajala. Ukupno, od trenutka kada je ušla u bitku u Normandiji do zauzimanja Moerdijka, divizija generala Maczeka izgubila je 3429 vojnika, uključujući 242 časnika. Štoviše, u prosincu 1944. i siječnju 1945. u poljskom sektoru vodila se krvava bitka za mali komad ničije zemlje – otok Kapelsche Veer. Poljaci su tamo imali 186 poginulih i 30 nestalih.

U travnju 1945. divizija je, u međuvremenu opremljena novim tipom tenka „Sherman“, krenula u napad na Njemačku. Poljske su trupe 8. travnja prešle Rajnu preko pontonskog mosta u Ressu i po prvi put ušle u Njemačku. Otpor na koji su naišle bio je neznatan, pa se divizija kretala vrlo brzo. Dana 12. travnja 1945. vojnici 3. streljačke brigade nakon kraće borbe ovladali su Ter Aferom. Istog dana postrojbe divizije slučajno su naišle na logor Stalag VI C u Oberlangenu, gdje su Nijemci zatočili preko 1700 žena, vojnkinja Zemaljske armije, sudionica Varšavskog ustanka. Divizija je

tada krenula u zauzimanje prelaza na rijeci Ems. Dana 17. travnja divizija je presjekla njemačku kopnenu vezu s ostacima njihovih snaga u Nizozemskoj i krenula istočno prema gradu Emdenu, važnoj luci i podmorničkoj bazi. Poljske trupe tada su bile udaljene samo 60 kilometara od glavnog cilja operacije – ključne ratne luke Krigsmarine u Wilhelmshavenu. Međutim, sa svakim je kilometrom njemački otpor jačao. Dana 19. travnja Poljaci su probili njemačke položaje na kanalu Küsten. U večernjim satima tog dana tenkovi 1. oklopne pukovnije, potpomognuti pješastvom, započeli su borbu za grad Aschendorf. Sljedećih dana Poljaci su zauzeli Tunxdorf, Papenburg i Collinghorst. U bombardiranim gradovima civilno stanovništvo masovno je vješalo bijele zastave, a tek tu i tamo nailazilo se na fanatični otpor improviziranih njemačkih postrojbi. Dana 25. travnja Poljaci su zauzeli Posthausen, prešavši Ledu sljedećeg dana. Potom je 1. svibnja 1945. zauzet Stickhausen, a 3. svibnja dosegnuta su šumovita područja sjeverno od Bad Zwischenahna. Odatle je pravac napada skrenuo na sjever, prema Wilhelmshavenu. Međutim, navečer 4. svibnja divizija je primila zapovijed da prekine neprijateljstva 5. svibnja u 8 sati ujutro Sve do zadnje minute rata stotine poljskih tenkovskih i topničkih cijevi ispaljivale su svoje nagomilano streljivo prema njemačkim položajima.

Njemački admiral Karl Dönitz odlučio je 4. svibnja 1945. predati sve njemačke snage u sjevernoj Njemačkoj. Pojedine jedinice i garnizoni predavali su se savezničkim zapovjednicima. Kapitulacija njemačkih trupa u sektoru II. kanadskog korpusa potpisana je 5. svibnja u Bad Zwischenahnu, u nazočnosti, između ostalih, generala Maczeka. Prva oklopna divizija trebala je preuzeti kontrolu nad područjem od Wilhelmshavena do Jevera, do Sjevernog mora.

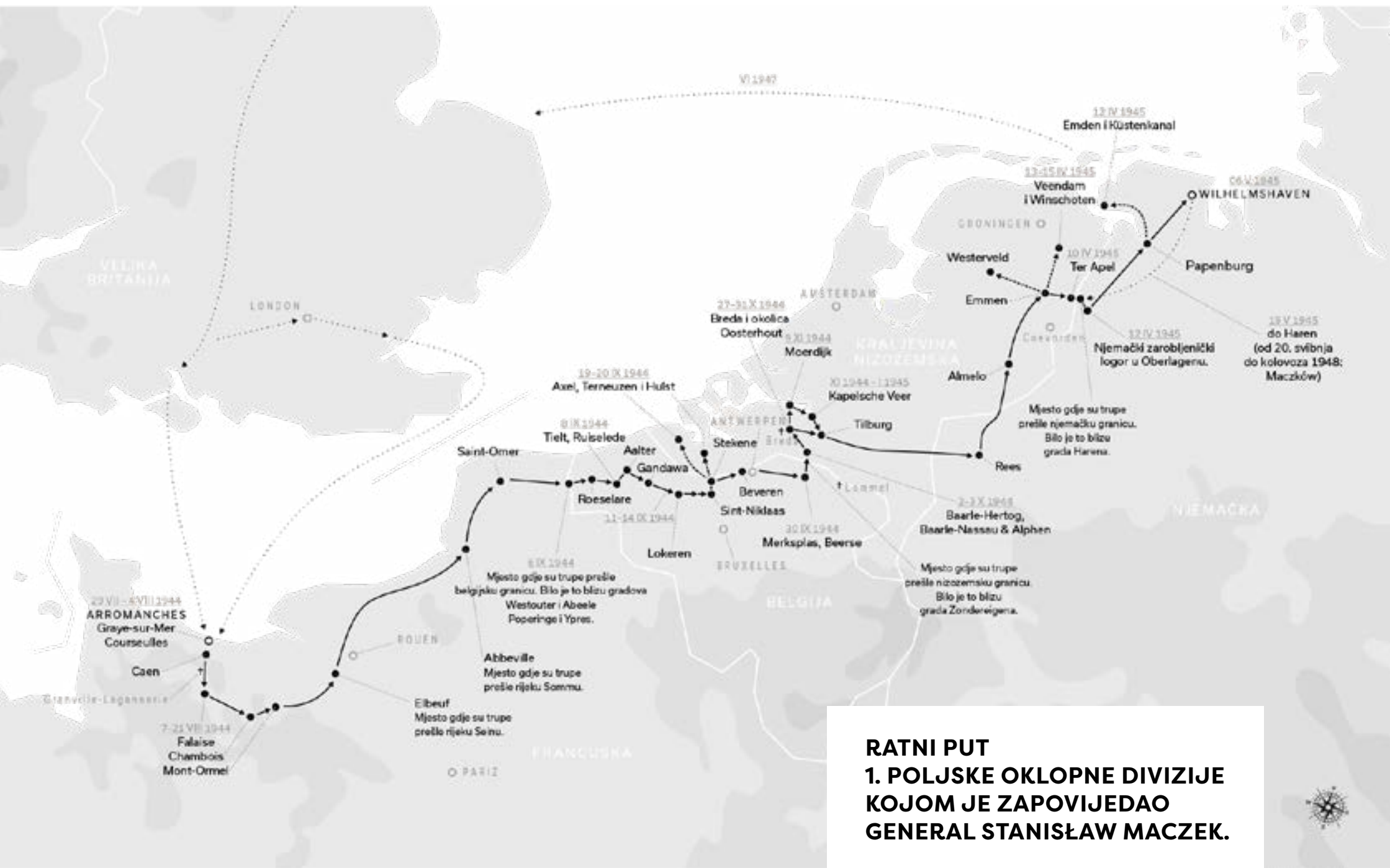
Divizija je potom upućena u okupacijske operacije, a zapovijedanje je preuzeo general Klemens Rudnicki. Poljacima je dodijeljeno područje kontrole unutar britanske okupacijske zone, uključujući područje Emslanda u Donjoj Saskoj. Poljski vojnici vodili su između ostalog skrb za tisuće bivših zatvorenika, ratnih zarobljenika i prisilnih radnika koji su bili na njemačkom teritoriju. Jedan od tamošnjih gradova – Haren – preuzet je za poljsko stanovništvo u Njemačkoj i nazvan Maczków. Tamo se odvijao poljski život, ne

samo vojni, već i kulturni i gospodarski – postojale su škole, izdavačke kuće, radionice. U to vrijeme, međutim, Poljska se našla pod sovjetskom okupacijom, a savezničke sile jednostrano su odbile nastaviti priznavati savezničku poljsku vladu, koju su priznavale tijekom cijelog rata i kojoj je bila podređena 1. oklopna divizija. Snažne poljske trupe u Zapadnoj Europi, koje su se tada sastojale od, između ostalih, dvije oklopne divizije, zrakoplovstva i mornarice, nisu se mogle vratiti u zemlju. S obzirom na pat-poziciju u kojoj su se našle Poljske oružane snage, one su raspuštene 1947. godine.

Većina vojnika 1. oklopne divizije razila se po svijetu, a mnogi su se nastanili u Belgiji, Francuskoj ili Velikoj Britaniji. Samo mali postotak odlučio se vratiti u komunističku Poljsku, gdje su domoljube progonili komunistički kolaboranti koji su držali vlast dobivenu od Moskve.

Tenkovi 1. oklopne divizije u Nizozemskoj, 1944.
zbirke Instytut Pamięci Narodowej

**RATNI PUT
1. POLJSKE OKLOPNE DIVIZIJE
KOJOM JE ZAPOVIJEDAO
GENERAL STANISŁAW MACZEK.**

IZŁOŻBA STANISŁAW MACZEK

Izložbu Stanisław Maczek pripremio je Institut nacionalne memorije (Instytut Pamięci Narodowej, IPN) i namijenjena je širokoj publici. Njezin je autor Ryszard Mozgol, zaposlenik podružnice IPN-a u Katowicama. Cilj izložbe je na sveobuhvatan i razumljiv način prikazati istaknutog poljskog zapovjednika, generala Stanisława Maczeka. Uspomena na ovog poljskog heroja živa je ne samo u Poljskoj, već i u Francuskoj, Belgiji, Nizozemskoj i Velikoj Britaniji. Po njemu su nazvane jedna ulica, škole i jedna od brigada Poljske vojske, a u mnogim gradovima Poljske i Zapadne Europe postoje spomenici i spomen-ploče.

Izložba predstavlja materijale iz arhiva i muzeja u Poljskoj (Narodowe Archiwum Cyfrowe, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej), Belgije (Stadsarchief Roeselare), Nizozemske (Stadsarchief Breda), Mađarske (Fotography Archive Fortepan) i Velike Britanije (Polish Institute and General Władysław Sikorski Museum u Londonu). Fotografiju je predala i generalova praunuka, gospođa Karolina Maczek-Skillen.

Izložba se sastoji od 16 panoa poredanih kronološkim redom. Prva dva panoa su uvodna – naslov izložbe i uvodni dio. Drugi pano nosi naslov „Baca“. Vojnici su naime generala Maczeka kolokvijalno nazivali Baca, što na poljskom znači nadpastir, odnosno vođa pastira odgovoran za ispašu ovaca u Karpatima. To nije bio slučajan nadimak jer je Maczek svojim vojnicima bio poput brižnoga pastira, oca koji je pazio na njihovu sudbinu i odgovorno upravljao njihovim životima i zdravljem.

Treći pano prikazuje mladost Stanisława Maczeka, njegovo podrijetlo i početke vojničke karijere – sudjelovanje u Prvom svjetskom ratu (Velikom ratu) tijekom kojeg se kao austrougarski

vojnik borio u Alpama. Sljedeći pano prikazuje njegovu službu u poljskoj vojsci tijekom rata za granice obnovljene poljske države. Maczek se borio protiv Ukrajinaca 1918. i 1919. godine, a zatim protiv boljševika.

Sljedeća dva panoa prikazuju službu Stanisława Maczeka u poljskoj vojsci u međuratnom razdoblju. On je završio Visoku vojnu akademiju. Bio je, između ostalog, časnik Glavnog stožera Poljske vojske, zapovjednik 81. grodnjanske streljačke pukovnije, a od listopada 1938. zapovjednik 10. konjičke brigade – prve velike motorizirane postrojbe u poljskoj vojsci, koja je prije izbijanja Drugog svjetskog rata brojala 4500 vojnika i nekoliko desetaka tenkova i izvidničkih vozila. Jedno od najpopularnijih borbenih vozila poljskih oklopnih snaga bila je tanketa TKS prikazana na ploči.

Sedmi pano prikazuje sudbinu pukovnika Maczeka u prvim mjesecima Drugog svjetskog rata. Zadaća 10. konjičke brigade, kojom je zapovijedao, bila je da uspori njemački napad u južnoj Poljskoj. Unatoč učinkovitom zapovijedanju i borbenim uspjesima, Maczek je bio prisiljen da se evakuiru u Mađarsku. Njegova 10. konjička brigada sa svojom je opremom prešla poljsko-mađarsku granicu, što je prikazano na izložbi na fotografijama iz Mađarske.

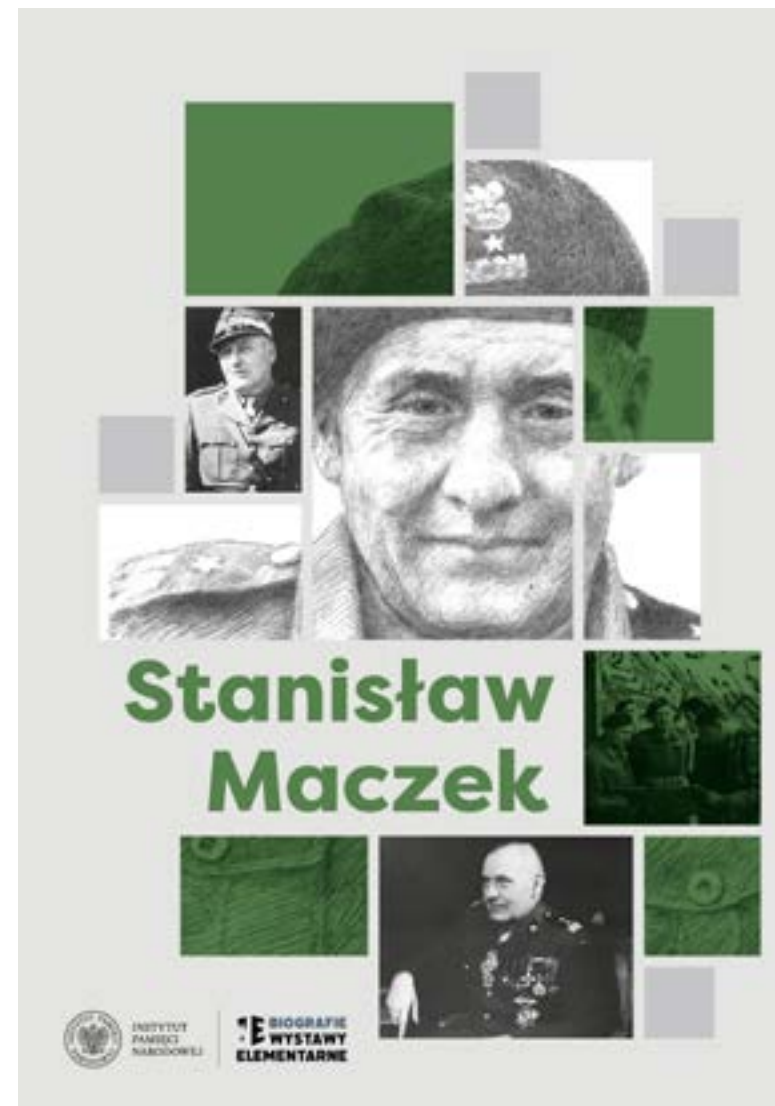
Daljnja sudbina generala Maczeka (promaknut je u generala u studenom 1939) prikazana je na osmom panou. Maczek je bio na čelu novoosnovane 10. oklopne konjičke brigade koju su činili Poljaci, a bila je podređena francuskom zapovjedništvu. U svibnju i lipnju 1940. borila se protiv Nijemaca tijekom rata za Francusku.

Panoi 9–12 prikazuju povijest generala Maczeka tijekom ratnih godina 1940–1945. kao zapovjednika poljske 10. oklopne konjičke brigade, od 1942. godine poljske 1. oklopne divizije, koja je brojala 16.000 vojnika, gotovo 400 tenkova i 400 drugih vozila, a formirana je na Britanskom otočju. U ovom dijelu izložbe može se saznati s kojom je opremom divizija raspolagala, kakve je oznake imala i, što je najvažnije, kojim je borbenim putem išla od kolovoza 1944. do svibnja 1945. – od Normandije u Francuskoj do Wilhelmshavena u Njemačkoj, boreći se na strani saveznika protiv Nijemaca.

Panoi 13 i 14 prikazuju sudbinu generala Maczeka nakon završetka rata. Imenovan je za zapovjednika I. korpusa u Velikoj Britaniji, čime se razišao s 1. oklopnom divizijom. Vojsku je napustio 1948. S obitelji je skromno živio u Škotskoj. Radio je kao prodavač i barmen. Ovdje se mogu vidjeti fotografije na kojima je Maczek okružen svojom obitelji. Umro je u egzilu u Edinburghu u 102. godini života. No, pokopan je na ratnom groblju u Bredi u Nizozemskoj među svojim palim suborcima. Njegov grob je skroman, kao grobovi običnih vojnika. Na izložbi se mogu vidjeti njegove fotografije.

Posljednji pano izložbe predstavlja primjere sjećanja na generala Stanisława Maczeka: spomenik u Beverenu u Belgiji, spomenik u obliku klupe u Edinburghu i srednja škola u Katowicama, koja nosi njegovo ime.

Izložba je prevedena na francuski, nizozemski, njemački i hrvatski jezik.

Pozivamo vas da pogledate IPN izložbu posvećenu generalu Stanisławu Maczeku:

<https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/wystawy/biografie-elementarne/194973,Stanisław-Maczek-PLNLFR.html>

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Rzeszowie

ISBN 978-83-8376-351-4